

V Congrés d'Arqueologia medieval i moderna a Catalunya

ACTES. VOLUM II

INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES 2010-2014: MÓN RURAL

P STERS: MATÈRIA ORG NICA MANUFACTURADA (CORDES, FUSTA, PELL...)
EN CONTEXTOS ARQUEOLÒGICS

Barcelona, 22-25 de maig de 2014



**Ajuntament
de Barcelona**



EL CASTELLOT DE BOLVIR. UN VILATGE CERDÀ DELS SEGLES XI-XII

Adrià Cubo*, Oriol Mercadal
Jordi Morera, Oriol Olesti, Joan Oller

INTRODUCCIÓ

El propòsit del present treball es donar a conèixer el vilatge medieval del Castellot (Bolvir, la Cerdanya). No obstant això, l'assentament medieval reocupa un emplaçament amb una important ocupació centrada entre els segles IV-I aC. Les continuades campanyes d'excavació que s'estan efectuant en aquest jaciment des de l'any 2006 fins a l'actualitat s'emmarquen dins d'un projecte d'investigació centrat en l'estudi de la Cerdanya en època antiga, dirigit pel professor Oriol Olesti, del Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana de la UAB. En aquestes campanyes, s'ha pogut identificar una primera ocupació ceretana del turó iniciada a la primera meitat del segle IV aC, durant la qual s'hi emplaçà un *oppidum* d'uns 6000 m² de superfície, defensat per una muralla i un fossat a la part davantera, i amb un seguit d'habitatges adossats a la part interna. A mitjan segle II aC, ja en el període romà republicà, l'assentament va patir unes importants reformes estructurals, urbanístiques i funcionals que ens permeten diferenciar dues fases evolutives dins del període antic, l'última de les quals finalitza en el tercer quart de segle I aC.

El segon gran moment d'ocupació, al qual ateny aquest escrit, correspon a un poblat emmurallat sorgit en plena edat mitjana. En aquest sentit, en l'actual estat de la investigació no podem precisar amb exactitud l'origen d'aquest assentament, per bé que semblaria factible centrar-lo a principis del Disposem de més dades sobre el seu abandonament. Gràcies a una datació radiocarbònica sabem que podria haver estat abandonat de manera progressiva a partir de mitjan segle XI o bé a principis del segle següent. Tanmateix, la ubicació estratègica d'aquest vilatge, al bell mig del comtat de

Cerdanya, ens permet parlar de la importància que aquest poblat va exercir en el control territorial de l'alta vall del Segre al seu pas per la Cerdanya.

EL VILATGE MEDIEVAL

El Castellot està ubicat al sud-est del municipi de Bolvir, emplaçat a la part més septentrional d'un petit altiplà anomenat la Corona. La fase medieval ocupa una superfície aproximada d'uns 5.000 m². En aquest sentit, el jaciment se situa en una terrassa enlairada i avançada respecte de la plana cerdana, cosa que li proporciona una situació privilegiada de control de les vies de comunicació que la travessen. A dia d'avui, i malgrat haver excavat només una cinquena part del jaciment, la importància històrica i patrimonial del Castellot creix progressivament, ja que es coneixen molt pocs poblats d'època comtal a la Catalunya pirinenca.

L'assentament medieval apareix delimitat per un potent mur perimetral que confereix un caire fortificat al vilatge. Aquesta muralla, que ha estat identificada de forma contínua al sud i a l'est del poblat, concentra un seguit d'espais d'habitatge a l'interior. Amb les dades de què disposem, en aquests moments creiem que ens trobem davant d'un assentament construït *ex novo*, el qual fou concebut de forma unitària, i que comportaria una planificació urbanística i funcional de l'espai i la superfície del tossal. A partir de les característiques constructives de les diferents edificacions podem parlar d'una aparent uniformitat i contemporaneïtat de la majoria d'estructures tretes a la llum. Alhora, observem una trama urbanística.

* adriacubo@gmail.com

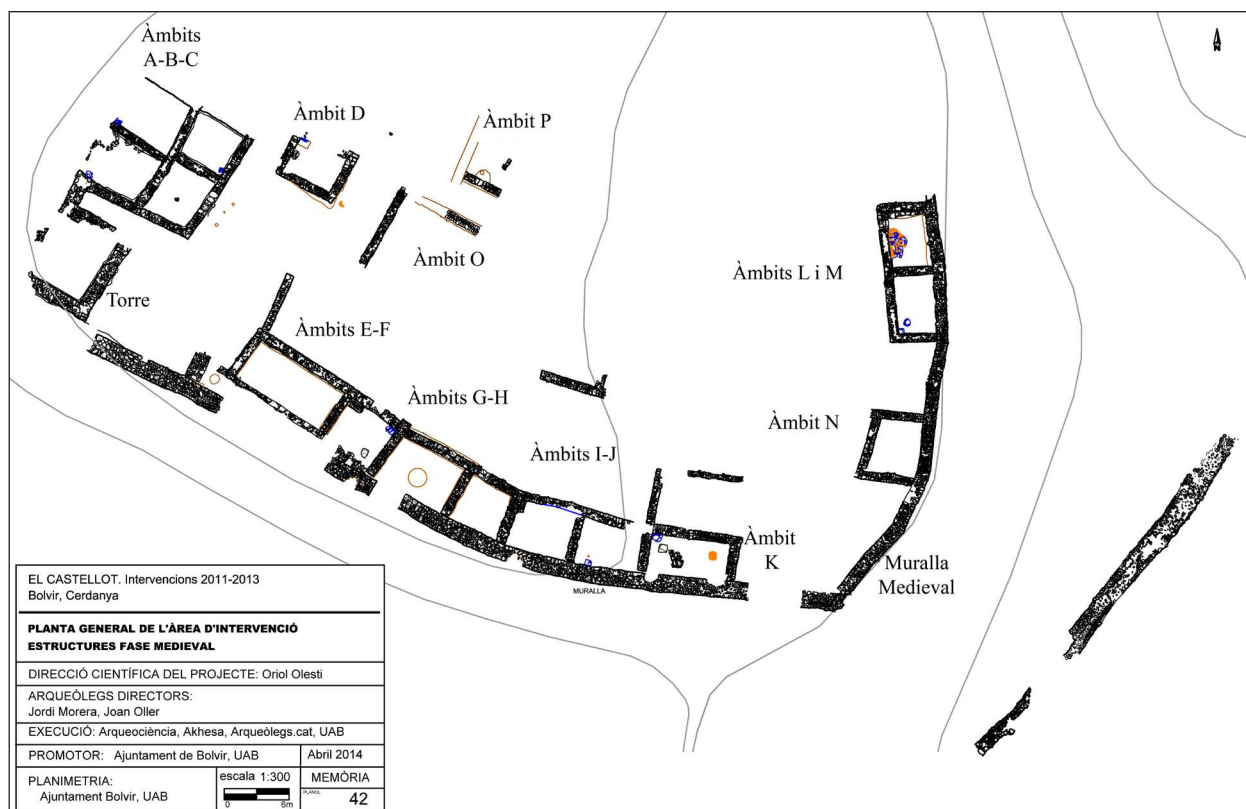


Figura 1. Planta general del vilatge medieval del Castellot.

La documentació de Bolvir

Documentat des d'inicis del segle x, el topònim de Bolvir apareix en diversos textos entre aquest segle x i el segle XIII. El primer esment de la *villa Bulver* apareix en el testament del comte Miró II, mort l'any 927. Es tracta d'un document molt mutilat, però que ens serveix per situar el territori de Bolvir en l'òrbita dels comtes cerdans a principis del segle x. Tot seguit localitzem un precepte del rei franc Lotari (958) i dues butlles expedides pels papes Joan XIII (968) i Sergi IV (1011) en què el monestir de Cuixà es fa confirmar totes les seves possessions, entre les quals hi ha l'església de Santa Cecília de Bolvir, amb les seves dècimes i primícies, i un puig (*poio*). Aquests tres últims documents sembla que podrien presentar certes interpolacions en alguns dels passatges, cosa que ens obliga a tenir molta cura a l'hora de fer-los servir. En conjunt podríem observar-hi una certa evolució. Els dos primers ens informen que el monestir tindria en propietat dins el territori de Bolvir l'església de Santa Cecília, amb les seves dècimes i primícies, i un puig proper. Finalment, a la butlla de 1011 desapareix l'esment al puig i es comença a fer referència a un alou de *villa Vulverri*.

Per altra banda, una primera recerca sobre les fonts documentals del segle XII ens ha permès identificar

diverses persones de procedència bolvirenca: Bernat de Bolvir, que ens apareix en un document datat durant el govern de l'últim comte cerdà, Bernat Guillem (1109-1117), i Ermengol de Bolvir (1151), el qual era intítulat batlle -per bé que ara per ara, no tenim suficients dades per poder afirmar que aquest exercís com a batlle en el nostre vilatge-. Finalment, durant el segle XIII constatem l'existència d'una fortificació, de la qual ara resta una torre molt modificada en l'actual poble de Bolvir, que donà nom al barri d'Amunt o del Castell. Així, en el context d'una concòrdia entre Nunó Sanç, comte del Rosselló i de la Cerdanya, i Roger Bernat II, comte de Foix, ocorreguda l'any 1233, s'estableix l'enderrocament de la nova *forcia* de Bolvir, adjectiu que ens dona a entendre una recent construcció (PLADEVALL, A. 1995, 116-118).

L'arquitectura defensiva de l'assentament medieval

L'existència més que probable d'un circuit emmurallat que envolta el poblat és, de moment, una de les evidències que els treballs d'excavació ens aporten. Fins ara, creiem que podem identificar clarament la muralla oriental de l'assentament. Menys clara, però

de forma i funció lògica, és la muralla meridional del vilatge, la qual podria haver-se conformat a partir del basament antic. Val a dir que aquí no es va localitzar la traçada medieval, de manera que resulta factible pensar que el tancament ibèric fou aprofitat en època posterior, tot realçant les parts més malmeses, ja que bona part de les unitats domèstiques medievals d'aquest sector s'hi adossen parcialment. A dia d'avui encara desconexim l'entrada d'aquest vilatge. Així doncs, restem expectants a futures excavacions que ens permetin localitzar-la.

En tot cas, en aquest punt podríem incloure també un edifici turriforme localitzat al sud-oest del poblat, a tocar de la muralla meridional i el talús de la terrassa del jaciment, que creiem que podria haver tingut funcions de vigilància.

La muralla medieval del vilatge

A la zona de llevant del jaciment localitzem una gran estructura mural, de la qual encara desconexim el tancament nord, però per davant de les seves característiques i la seva ubicació, delimitant clarament amb la topografia de l'altiplà, cal identificar-la amb la muralla del vilatge medieval. El mur que la conforma fou aixecat a partir d'un doble parament de còdols i lloses de pissarra de mida mitjana i petita, reblert amb terres barrejades amb pedruscall. Aquest, lluny de mostrar una factura homogènia i regular, pot presentar alguns trams aixecats a partir d'un *opus spicatum* poc canònic. L'amplada no sobrepassa 1,20 metres, i, en alguns punts, la potència conservada d'aquest mur supera el metre i mig d'altura. També hem pogut observar que aquesta estructura incorporava alguns canals de desguàs que haurien permès l'alliberament de les aigües pluvials i residuals de l'interior de l'assentament.

L'edifici turriforme

A l'extrem sud-oest del vilatge localitzem un edifici de planta quadrada, de 6,3 per 6,1 metres, que per les seves característiques tipològiques i funcionals creiem que podríem identificar com un espai turriforme de caire defensiu o de vigilància. La seva ubicació dins del poblat li proporciona un domini visual del terç més occidental de la Cerdanya, i en especial de l'estret d'Isòvol, veritable entrada a la plana cerdana per ponent. Aquesta estructura presenta una fàbrica constructiva que no difereix gaire de la resta d'estructures del vilatge medieval, si no fos perquè les dimensions dels seus murs són el doble de grans que la resta. Les parets que defineixen aquest espai, de 1,20 metres d'ample, foren construïdes amb un doble parament de

pseudo *opus spicatum*. Durant els treballs d'excavació vàrem poder observar com aquestes parets es bastiren a partir d'una rasa de fonamentació que penetrava en el substrat geològic entre 15 i 20 cm. L'entrada estava ubicada en la paret de llevant i era definida per una obertura en el mur d'1, 25 m, i conformava un marxapeu amb grans lloses de pissarra. Els treballs a l'interior d'aquest espai, i un cop extrets els nivells d'enderroc, ens permeteren documentar un sòl de circulació format per terres de tonalitat marronosa amb taques de cendra a la superfície, en el qual no documentàrem cap tipus d'estructura interna associada. Sembla evident pensar que la torre havia estat relacionada amb el tancament murat del vilatge, i formava part del mateix sistema defensiu.

Les unitats domèstiques del vilatge medieval

Si fins ara hem explicat les característiques defensives del vilatge, encara ens resta per mostrar els llocs pròpiament d'habitatge. Les cases de l'assentament medieval comparteixen unes característiques constructives molt similars, tant pel que fa a les dimensions, com per les distribucions internes i el tipus de tècnica constructiva utilitzada per a l'aixecament dels seus murs. De fet, hem pogut comprovar com la majoria d'aquestes unitats domèstiques s'aixecaren seguint un mateix patró constructiu que es basava en un primer alçat d'un mòdul rectangular, el qual, i majoritàriament, era compartimentat en dos àmbits.

De moment, els elements que ens permeten deduir les activitats que es podien haver dut a terme a l'interior d'aquests espais són pocs. En termes generals, apareixen llars de foc, armaris encastats i petits obradors que es poden vincular al moment de funcionament d'aquestes àmbits.

Les unitats domèstiques del sector sud-oest del castellot

Al sud-oest del vilatge hem pogut excavar completament quatre àmbits (que hem anomenat A, B, C i D). Els tres primers estan adossats i formen part d'una mateixa construcció, ja que tots ells foren bastits de forma unitària, mentre que el D, que es troba separat dels altres uns tres metres, és exempt. Tanmateix, els últims treballs arqueològics duts a terme en aquest sector també ens han permès localitzar un seguit d'estructures d'època medieval molt arrasades, però que podrien arribar a definir dos àmbits quadrangulats més. Malauradament, en aquests moments no podem acabar de delimitar-los, ja que aquests s'endinsen en els límits d'actuació arqueològica.

Els àmbits A, B i C

Originalment els àmbits A, B i C s'integren dins de dos cossos rectangulars adossats un amb l'altre, en paral·lel al límit topogràfic de la terrassa, amb una llargada de 10.25 metres. En un moment posterior a la construcció d'aquests dos mòduls allargassats s'efectuà una divisió interna a partir de dos murs disposats en sentit est-oest, compartimentant en quatre estances tot l'espai. En aquest sentit, hem de pensar que aquesta subdivisió dels mòduls es va fer de manera enllaçada a l'esquema original de construcció, ja que tots els nivells estratigràfics de l'interior s'entregaven als murs de compartimentació. En conjunt, i com veurem, podríem pensar en un habitatge conformat per quatre estances, encara que només s'hi hagi conservat un espai de porta intern.

Les diferents parets que conformen aquesta construcció foren aixecades en un doble parament de pseudo *opus spicatum*, que presentaven una amplada que varia entre els 70 i els 80 cm, i que encara conserven una potència màxima de 50 cm. Per aixecar-la cal destacar que es va fer una rasa de fonamentació d'entre 10 i 15 cm de potència que se separava no més de 10 cm del mur.

Pel que fa a la descripció individualitzada d'aquests quatre àmbits començarem per aquell situat al nord-oest, que limita amb el talús de la terrassa del jaciment i el límit de l'excavació. Així, l'àmbit A presenta una planta quadrangular de 5 metres d'amplada per 5,77 metres de llargada. D'aquesta estança no es localitzà cap espai que pogués correspondre a l'entrada de l'habitació. A l'interior, els treballs arqueològics s'iniciaren amb l'extracció d'un enderroc d'entre 20 i 30 cm de potència. Per sota localitzàrem dos nivells d'ús, signe inequívoc d'una certa evolució estructural de l'estança. El primer es relacionava amb una llar de foc, construïda a partir d'una caixa de lloses, ubicada a l'angle sud-occidental de l'àmbit i un banc corregut adossat a una de les parets, mentre que el segon nivell de circulació amortitzava l'obrador.

La següent estança és el que anomenarem àmbit B, i està situada a l'est de la descrita anteriorment. També presenta una planta quadrangular, de 4,4 metres d'ample per 4,7 metres de llarg. De la mateixa manera que en el cas anterior, no s'ha documentat cap obertura que pogués correspondre a una porta per accedir a l'habitació.

Per sota dels nivells d'enderroc aparegué un sòl de circulació de terra premsada, al qual es relacionava una llar de foc situada a l'angle sud-est de l'habitació, co-

berta per la mateixa caiguda de les parets de la caixa de lloses que la componien, i un estrat cendrós de fins a 10 cm de potència.

L'àmbit C està situat al sud dels anteriors, i estaria conformat per dues habitacions. La primera, l'avant-sala de l'habitatge, és la que està situada més a l'est. És una estança de planta quadrangular, de 5,15 metres de llarg per 4,3 metres d'ample. Al centre del mur de llevant trobaríem la porta que permetria la comunicació entre l'exterior i l'interior de l'habitatge, definida per una solera de grans lloses de pissarra, que conformava un marxapeu de 2,4 metres d'amplada. Paral·lelament a aquesta porta, en el mur de ponent de l'estança, documentàrem una segona porta, de dimensions més reduïdes que l'anterior, la qual permetria la comunicació interna entre ambdues habitacions. A l'interior només s'ha pogut excavar un únic estrat relacionat amb el funcionament d'aquesta estança medieval que estava compost de terres marronoses barrejades amb molta pedra petita, formant una superfície de grava, d'una potència estratigràfica d'entre 5 i 15 cm. A la part central d'aquest nivell documentarem un forat de pal, d'uns 25 cm d'amplada i 30 cm de fondària, reforçat per quatre llosetes que recolzaven sobre una de plana, i que segurament hem de vincular al sistema de suport de la coberta d'aquesta habitació.

A l'exterior d'aquest àmbit es van localitzar quatre forats de pal, d'entre 15 i 20 cm de diàmetre, i una fondària que oscil·lava entre els 10 i 15 cm. El primer d'aquests forats està situat al centre de l'entrada de la casa, a tocar del mur, i creiem que es podria relacionar amb el sistema de tancament de la porta. Els altres tres s'ubiquen a 1,4 metres de distància del marxapeu de la porta, i formarien alguna mena de porxo situat al davant de l'entrada de l'habitatge.

La segona de les cambres que conformava l'àmbit C està situada a l'oest de la descrita anteriorment. La planta és força quadrangular, de 5 per 6 metres. Malauradament, el mur de tancament de ponent no s'ha conservat a causa del talús existent, tot i que s'han localitzat alguns blocs encastats en el terreny que podrien indicar-ne la ubicació.

Un cop extret l'enderroc, documentarem un estrat de terres marronoses format per argiles barrejades amb algunes pedres petites, força compactat, d'una potència d'uns 10 cm. Aquest nivell cobria un seguit de lloses col·locades horitzontalment, localitzades molt parcialment entre el mur de llevant i el talús, que podria estar indicant la presència d'un enllosat molt mal conservat. Allà on no es conservava l'empedrat es localitzà un estrat de terres marronoses, de textura i

composició de grava, d'una potència de 5 cm, i que identificarem com el nivell de circulació de l'habitació. Relacionada amb el nivell d'ús localitzarem una llar de foc formada per una caixa de lloses que trobarem ensorrada. La solera estava coberta per un estrat cendrós de fins a 5 cm de potència. Aquí, la datació radiocarbònica duta a terme sobre els carbons residuals de la llar de foc ens permeten situar l'abandonament d'aquesta estança a partir de mitjan segle XI o principis del segle XII (930 ± 30 BP). A la cantonada nord-occidental de l'habitable s'identificà una estructura semicircular, d'1,65 m de diàmetre, delimitada per un semicercle de còdols, incrustats en el terreny. A l'interior només es pogué excavar un únic estrat sense presència de cendres o carbons que permetin relacionar-lo amb alguna estructura de combustió. Ara per ara desconeixem la utilitat exacta d'aquest espai, tot i que podria estar relacionada amb algun tipus d'estructura construïda amb materials peribles. Just al costat d'aquesta estructura es van documentar dos petits semicercles delimitats amb còdols, amb un diàmetre d'entre 40 i 45 cm, que també podríem relacionar amb els suports d'alguna estructura de materials peribles, o bé que ajudessin a sostenir un hipotètic pis superior o la mateixa teulada.

Els àmbits D, O i P

En aquest sector també poguérem excavar un altre àmbit. Aquest, separat uns tres metres respecte als àmbits A, B i C, és una estança de planta rectangular de 4,8 metres d'ample per 4,10 metres de llarg, que trobarem un xic arrasada. Els murs que conformen aquest espai són construïts amb un doble parament de pseudo *opus spicatum*, amb una amplada que no superava els 70 cm. Per aixecar-lo es va fer una rasa de fonamentació d'entre 10 i 15 cm de profunditat. El mur de tancament nord d'aquest àmbit estava en un estat d'arrasament molt gran. De fet, n'endevinem el traçat, en sentit est-oest, gràcies al fet que s'han conservat uns 30 cm a tocar del mur de llevant, sumat al fet que a l'angle nord-occidental d'aquesta habitació s'han preservat dues lloses verticals encastades en el terreny natural formant un triangle de 90°. Podem observar com una d'aquestes lloses es recolzava en el mur de ponent i l'altre es recolzaria en el teòric mur de septentrional de l'àmbit. Per l'alt grau d'arrasament dels murs no poguérem situar la porta d'entrada.

L'excavació interna d'aquesta unitat domèstica s'inicià amb l'extracció d'un nivell format per terres de tonalitat marronosa barrejades amb algunes pedres de mida mitjana. Per sota d'aquest estrat documentarem un nivell força compacte, format per terres de color marró clar amb carbonet a la superfície i que interpretarem

com el nivell de circulació. Associat a aquest nivell, localitzarem la possible llar de foc, de la qual només es conservaven dues lloses laterals, que feien cantonada amb el mur de ponent i el suposat mur septentrional de l'estança. Just extreïtes unes lloses de pissarra caigudes, que de ben segur provenien de l'ensorrament de la caixa, documentarem un petit nivell, molt residual, compost per terres de color marró fosc amb gran presència de cendres i carbons que s'adossava a la cantonada que formen les lloses conservades de l'estructura de combustió.

Com dèiem, l'última campanya d'excavació ens ha permès localitzar parcialment dos àmbits més situats en aquest sector. De l'àmbit O poguérem documentar les restes molt maleses del mur de tancament de ponent. Aquest, de més de 7 metres de llargada, estava situat paral·lelament al mur de llevant de l'àmbit D, del qual es troba separat uns 4 metres. Endevinem el tancament nord de l'estança gràcies al fet que es preservava la rasa de fonamentació d'un mur que només s'havia conservat en un petit tram a l'extrem de llevant, i que hauria conformat un mur de 7,5 metres de llargada com a mínim.

A uns tres metres de distància, i completament en paral·lel al mur septentrional de l'àmbit O, aparegué una altra paret, de la qual encara es preservava un marxapeu de lloses de pissarra que s'assentava en una rasa de fonamentació excavada en el terreny geològic. De l'extrem d'aquesta rasa, per la banda de ponent, també documentarem la prolongació d'una altra rasa, de 6 metres de llarg per 80 cm d'ample, en direcció nord-sud, i que de ben segur assentava el mur de tancament oest de l'àmbit P.

En tot cas, és destacable que entre aquests tres últims àmbits sembla que s'intueix un primer espai que podria correspondre clarament a un carrer.

Les unitats domèstiques de la part meridional del villatge

A la part sud d'aquest assentament trobem un seguit d'estructures adossades parcialment a la muralla d'època ibèrica formant una bateria de set àmbits rectangulars. L'excavació d'aquests àmbits ens ha permès confirmar que no es comunicaven internament entre ells; per tant, formen estances individuals sense cap tipus de connexió, més enllà de compartir un mateix sistema constructiu i de configurar un conjunt d'estances disposades en sentit est-oest. L'aixecament d'aquests habitatges té el seu origen en la construcció d'uns mòduls rectangulars, posteriorment compartimentats en dos àmbits. En aquest sentit, trobem organitzades en

quatre mòduls les diferents unitats domèstiques excavades en aquest sector. Descartem la possibilitat que la compartimentació d'aquests mòduls allargassats respongui a diferents fases d'ocupació, ja que no s'ha detectat cap indicatiu en l'estratigrafia interior d'aquests àmbits que ens permeti parlar de reformes, refeccions, reparacions dels nivells de circulació o d'altres.

Per altra banda, en els casos que ha estat possible documentar-ho, aquestes edificacions disposen d'una porta situada en el mur septentrional de les estances, en paral·lel a la muralla. Cal advertir, però, que alguns d'aquests habitatges han arribat a nosaltres en un estat d'arrasament molt gran. En altres casos, en canvi, s'han conservat les restes d'un enderroc que cobria uns nivells més o menys horitzontals corresponents a l'ensorrament del tapiat de les parets i la caiguda de la coberta vegetal de les construccions, i que ens permeten reconstruir l'abandonament d'aquests espais.

Iniciant ja l'explicació de les unitats domèstiques ubicades a la part meridional de l'assentament seguirem la seqüència temporal en la qual foren construïts.

Els àmbits E i F

Resten definits dins d'un mòdul rectangular, d'uns 15 metres de llargada. Aquest primer espai, situat a l'extrem ponentí de la part meridional del vilatge, fou el primer que es construï en aquesta zona. El mur nord conformava la façana d'ambdues habitacions. Per altra banda, el mur est d'aquest espai és l'element clau a partir del qual es construïren la resta de paraments, ja que presenta encastat un d'aquests mòduls rectangulars a banda i banda (àmbits E i F a ponent i àmbits G i H a orient).

L'interior d'aquesta primer edifici quedà compartimentat en dos a partir de la construcció d'un envà. Els diversos murs que defineixen aquestes estructures presenten una fàbrica de pseudo *opus spicatum*, si bé és cert que difereixen en el gruix. En tot cas, l'excavació va permetre documentar l'existència d'una rasa de fonamentació en la totalitat de les estructures murals que defineixen aquesta finca.

L'àmbit E, situat a la part més ponentina del mòdul, era espai rectangular de 9 metres de llarg per 3,9 d'amplada. Els murs de septentrió i ponent estaven lligats entre ells i presentaven una amplada d'entre 75 i 85 cm. Es va poder observar com aquests es fonamentaven gairebé en el subsòl geològic, i se'n conservava una potència d'uns 80 cm. El mur de tancament de migdia, i de fet de tot el mòdul, presentava una llargada de 9,6 metres i tenia una amplada desigual d'entre 50 i 65 cm, que només presentava una cara vista, l'interiora.

L'excavació d'aquest àmbit, amb molt poca potència estratigràfica, ens va permetre documentar les restes finals d'un petit enderroc. Per sota vàrem documentar un nivell de terres de tonalitat marró i textura de grava, amb la presència desigual de pedres petites i que identificàrem com el sòl de circulació de l'estança. A l'angle sud-occidental d'aquesta habitació, i relacionada amb el nivell d'ús, es va poder documentar una llar de foc formada per una solera de lloses de pissarra col·locades horitzontalment, que conformaven segurament una caixa de lloses.

L'àmbit F, el segon dels espais que conformen aquest mòdul rectangular, està situat a l'est del descrit més amunt. La seva planta tendeix a la forma trapezoïdal, amb una llargada de 5,1 metres i una amplada que oscil·la entre els 4,2 i 4,5 metres. Aquesta edificació es va construir rebaixant uns 40 cm la superfície existent, ja que el sòl de circulació es localitzà ben a prop del substrat geològic, retallant les restes i el subsòl preexistent. Al centre de la façana d'aquest habitatge vàrem poder documentar una obertura d'1,1 metres que corresponia a la porta d'entrada. La paret meridional de l'estança només presentava una cara vista, la interna. A la part central documentàrem una obertura de 70 cm d'amplada, que podríem relacionar o identificar amb un armari encastat.

L'excavació interna d'aquest habitació ens va permetre documentar un enderroc que cobria un nivell de terres marronoses compactades i barrejades amb pedres petites que relacionarem amb la caiguda de la tàpia de les parets. Aquest enderroc s'estenia per tot l'àmbit, excepte a la part més propera a l'entrada de l'àmbit. En aquesta zona, al voltant d'un radi de 80 cm, documentàrem un estrat format per blocs de pedra que podrien haver format part dels brancals de la porta de l'habitatge. Per sota ja aparegué el sòl de circulació, el qual tenia just per sobre algunes lloses planes que podrien provenir del sistema de coberta d'aquesta estança. Associat al nivell d'ús documentàrem diverses estructures. Primerament, a l'angle nord-oriental de l'estança, aparegué una llar de foc formada per una caixa de lloses de pissarra, que delimitava una solera de pissarres col·locades horitzontalment i que definien un espai de 70 per 60 cm. A l'angle nord-occidental identificàrem un petit obrador d'1,5 metres de llargada per 0,70 metres d'amplada. Finalment, a la part meridional de l'estança aparegué una banquetta adossada a la paret.

Els àmbits G i H

Aquests àmbits queden encabits dins d'uns d'aquests mòduls rectangulars allargassats i adossats a la mura-

lla antiga. Aquest mòdul, que s'adossava per la part de ponent a l'altre mòdul descrit més amunt, era un espai de 12 metres de llargada i una amplada de 4,5 metres. L'excavació ens va permetre observar que havia petit un grau d'arrasament molt elevat, ja que es conservava molt poca estratigrafia interna. Els diversos murs que conformen aquesta estança presentaven els mateixos paràmetres constructius que hem descrit fins ara, amb un doble parament de pseudo *opus spicatum*, una amplada que oscil·la entre el 75 i 85 cm, i una fonamentació gairebé en el subsòl geològic.

Així doncs, l'àmbit G estava situat a la part oest del mòdul. Era un espai de planta rectangular, amb una llargada de 6,9 metres i una amplada de 4,5 metres. D'aquesta habitació no s'havia conservat el mur de tancament meridional, però pensem que se situava per sobre els elements defensius d'època antiga o bé es recolzava a la muralla perimetral medieval, avui desapareguda. En el mur nord, desplaçada una mica vers llevant, es va documentar la porta d'entrada de l'àmbit. Aquesta porta tenia una amplada d'1,4 metres, i era formada per un marxapeu de lloses de pissarra col·locades horitzontalment. A la part baixa de cadascun dels brancals de la porta es van poder documentar dos forats que segurament servien per encastar-hi una fusta transversal, potser amb la finalitat de fixar-hi la porta.

Ja hem esmentat que l'estratigrafia interna d'aquests dos àmbits medievals era força exigua, fins al punt que havia desaparegut tota l'estratigrafia interna de l'habitació.

L'àmbit H, la segona de les estances que conformaven aquest mòdul, presentava una planta quadrangular amb una superfície interna de 20 m². De la mateixa manera que en l'àmbit G, en aquest tampoc es va poder localitzar el mur de tancament de la part meridional de l'habitació. Cal esmentar que la fonamentació dels murs de septentrió i ponent d'aquesta estança es trobaven gairebé en el subsòl geològic. Tanmateix, el mur de septentrió anava perdent potència progressivament, de tal forma que en unir-se amb el mur de llevant només conservava una única filada. La darrera filada també era el que es conservava del mur oriental de l'estança.

La porta d'entrada d'aquest àmbit, de la qual encara es conservava el marxapeu de pissarres col·locades horitzontalment, estava situada en el mur nord, com és habitual en tots els habitatges de la part meridional de l'assentament. Aquest espai de porta el trobem una mica desplaçada vers l'oest de l'àmbit, i tenia una amplada de 1,20 metres.

L'estratigrafia interior, com és lògic pensar atesa la poca potència conservada dels murs, era gairebé inexistent. No vam localitzar elements del mobiliari intern o relacionats amb els usos i les activitats que es desenvoluparen dins d'aquest espai. Es constatà el fort arrasament al qual havia estat sotmès.

Els àmbits I i J

Finalment, l'últim dels mòduls compartimentats de la part meridional del vilatge és el que conforma els àmbits I i J. Aquest mòdul presenta una llargada de 12 metres i s'entregava al mòdul que conformaven els àmbits G i H.

L'àmbit I presenta una planta rectangular de 5 metres de llargada per 4,5 d'amplada. La poca potència estratigràfica conservada d'aquesta unitat domèstica queda ben escenificada en la conservació dels murs, ja que tan sols conserven una única filada. En alguns casos, fins i tot, s'ha perdut tot tipus de rastre. Aquesta exigüitat va fer que no es conservés l'obertura de la porta.

L'estratigrafia interior era gairebé inexistent. Únicament vàrem poder documentar un nivell superficial que ja cobria els primers nivells d'època antiga. A banda d'aquest nivell, destacava la localització d'una estructura situada a l'angle nord-occidental, de planta rectangular, de 120 per 90 cm, de la qual només es conservava l'última filada, però que podria correspondre a un petit obrador.

El segon dels àmbits d'aquest mòdul està situat a l'est de l'anteriorment descrit. Aquesta estança presenta una planta rectangular de 5,7 metres de llargada per 4,2 metres d'amplada. D'aquest habitatge només es va poder documentar l'última de les filades dels murs, construïts a base de còdols mitjans lligats amb terra.

A l'interior es van localitzar les restes finals d'un petit nivell de terres marronoses poc compactades barrejades amb algunes pedres petites que cobria una estesa horitzontal amb certa compactació a la superfície. Aquest últim estrat ja correspondria al nivell d'ús de l'habitació, i tot plegat, ferm i enderroc, no tenia una potència superior als 20 cm.

Associat al sòl de circulació es van documentar les restes, molt malmeses, d'una llar de foc. De manera excepcional pel que fa a la norma en el Castellot, aquesta no estava ubicada en un dels angles de l'estança, sinó adossada a la muralla de migdia. Al voltant de la solera de pissarra encara restava una pel·lícula cendrosa just a sobre del nivell de circulació. Finalment, les cendres reblen un petit retall cònic,

de 10 cm de diàmetre i 10 cm de fondària, ubicat just davant de la llar, a uns 30 cm. Pensem que el retall podia haver contingut un petit suport relacionat sens dubte amb la mateixa llar, tal vegada subjectant algun dels elements.

L'àmbit K

És l'última de les unitats domèstiques construïdes a la part meridional del poblat medieval del Castellot, i ubicada a la part més oriental de la bateria d'àmbits que hem explicat fins ara. Correspon un espai rectangular, i a diferència dels que passa amb la resta de mòduls de la part de migdia del vilatge, aquest no estava compartimentat i estructuralment difereix de la resta com podem veure seguidament.

Per construir-lo es va rebaixar el terreny substancialment entre 40 i 60 cm. El mur de ponent només conservava una única filada i es fonamentava en estrats iberoromans. D'altra banda, els murs de septentrió i llevant, lligats entre si, retallaven tota l'estratigrafia antiga i es fonamentaven gairebé en el terreny geològic. Se'n conservava uns 70 cm de potència. Aquests dos murs presentaven un parament de pseudo *opus spicatum*. La porta d'entrada està situada al centre del mur septentrional de l'àmbit, tot i que una mica desplaçada vers l'oest.

El primer nivell que vàrem poder excavar en l'interior era un enderroc d'entre 20 i 40 cm de potència. Cobria un nivell de terres marronoses amb algun bloc de pedra que segurament correspon a la caiguda de les parets de tàpia. A la part central de l'àmbit, entre ambdós estrats, es va identificar una acumulació de grans còdols de pedra calcària que no presentaven cap tipus de lligam i no formaven cap estructura aparentment.

Per sota d'aquests estrats documentàrem el nivell d'ús, i just per sobre es van poder identificar algunes lloses de pissarra planes, distribuïdes aleatòriament, i que criem que podrien format part de l'entramat de la coberta de l'àmbit. Al nivell de circulació se li relacionava una llar de foc, situada a l'angle nord-occidental de l'àmbit, just al costat de l'entrada. Aquesta llar estava construïda amb una cista i solera de lloses de pissarra. Associada, i en el mateix nivell de circulació, vàrem documentar una pel·lícula cendrosa al voltant de la llar de fins a 4 cm de potència.

Per altra banda, a l'exterior d'aquest àmbit es van documentar dos murs, dels quals només restava l'última filada, i que podrien arribar a definir una altra estança rectangular. El primer, seguint una direcció nord-sud, partia de la cantonada nord-occidental de

l'habitació anterior, i en certa manera n'era la continuació, ja que presentava la mateixa orientació i traça. Es conservava en una llargada de 5,1 metres i mostrava una amplada d'entre 60 i 65 cm. El segon conformava el tancament nord de l'espai, i estava separat uns 4,8 metres del mur septentrional de l'àmbit K, del qual era totalment paral·lel. D'aquest mur només s'havien preservat uns 5 metres de llargada, i mostrava una amplada d'entre 50 i 60 cm. A l'espai intern que formaven aquests dos murs només es va poder excavar un nivell que consistia en un enderroc de blocs de pedres, molt desigual pel que fa a la conservació, i que ja cobria els nivells antics. Per la poca entitat dels murs, se'ns fa difícil donar-li una interpretació. Tant podria correspondre a una avantsala, fet que ens permetria parlar d'unitat domèstica formada per dues habitacions, com també podria tractar-se d'un tancat a manera de pati exterior.

Els àmbits medievals del sector sud-est del jaciment

Les dues últimes campanyes d'excavació ens han servit per continuar coneixent l'urbanisme i l'arquitectura domèstica de l'assentament. Els treballs arqueològics a l'interior de la muralla medieval, localitzada a l'est del jaciment, ens han permès documentar un mínim de tres àmbits adossats a la muralla (L, M i N), i a dia d'avui els més ben conservats de tot el vilatge. Cal destacar que per a la construcció de totes aquestes estructures es va fer un rebaix del terreny preexistent, que retallava les construccions del període antic.

Els àmbits L i M

Aquests àmbits queden definits dins d'un mòdul rectangular de 12,4 metres de llarg per 4,2 metres d'ample, adossat a la muralla i compartimentat en els dos espais interns. El primer està situat a la part més septentrional del mòdul. Aquesta estança presenta una planta rectangular de 5 metres de llarg per 4,2 metres d'ample. De manera general, tots els murs presenten un doble parament de còdols i de lloses de pissarra lligats amb terra. És ben visible el típic pseudo *opus spicatum* de l'assentament medieval. L'amplada d'aquests murs és bastant similar en tots els casos, ja que amiden poc més de 80 cm, si bé el mur que correspon a la muralla medieval és d'una amplada major (120 cm).

L'excavació interna de l'àmbit L començà per l'extracció d'un potent enderroc de gairebé un metre de potència, que deixà al descobert l'entrada de l'àmbit i uns petits armariets encastats en els murs, els quals havien quedat reblerts pel mateix enderroc de l'habitació. Un estava ubicat en el mur septentrional de l'estança, una mica corregut cap a l'oest respecte del centre del



Figura 2. Àmbit L.

mateix. Aquesta estructura, conservada en una altura màxima de 24 cm, amidava 65 cm de llarg per 49 cm d'ample. L'altre, situat al centre del mur meridional de l'habitació, definia una obertura rectangular de 65 cm de llarg per 35 d'ample i es conservava en alçada fins a 34 cm. La base d'aquest armariet era una petita llosa de pissarra col·locada horitzontalment i que s'endinsava, pels laterals de l'armari, dins del mur.

D'altra banda, la porta de l'àmbit era definida per una solera de lloses de pissarra col·locades horitzontalment sobre el mur de ponent que conformava un marxapeu de 80 cm d'ample per 95 cm de llarg i quedava uns 20 cm per sobre del sòl de circulació. Associats al sistema de tancament de la porta, localitzàrem dos orificis paral·lels situats a la part baixa del llindar de la porta. En un d'aquests forats encara s'hi havien conservat un seguit de llosetes disposades diagonalment, que facilitaven la col·locació d'un travesser que barrava la porta.

Un cop extret tot l'enderroc poguérem observar com aquest cobria un estrat força horitzontal i compacte, format per terres de tonalitat marró clar i amb la presència desigual de pedra petita per tota la superfície. Aquest nivell estava a la mateixa cota del marxapeu de l'entrada. Com hem pogut observar en alguns dels altres àmbits, podria correspondre a la caiguda del tapiat de les parets. L'excavació deixà al descobert diverses estructures internes, i alhora un estrat de color marró molt fosc amb gran presència de carbons que s'estenia per gairebé la totalitat de l'estança, i que creiem que s'hauria anat formant a poc a poc a partir dels nivells residuals de les estructures de combustió que hi rela-

cionem. Aquest estrat descendia en pendent a mesura que s'allunyava de l'espai de cuina que identificàrem en el transcurs dels treballs. Sens dubte, i relacionats amb els últims moments d'ocupació d'aquesta habitació, poguérem documentar tres taques de carbons de perfil semicircular, de poc més d'un centímetre de potència, situades esgraonadament a la part més meridional de l'estança, i que interpretem com el resultat de focs molt puntuals en aquesta zona abans de l'abandonament del poblat. Per sota d'aquest nivell, documentàrem un estrat argilós de color ocre, corresponent a l'original sòl de circulació.

Associat a aquests nivells d'ús, excavàrem el que sembla, a falta d'un estudi més complet, un espai de cuina. El trobem adossat al mur de ponent de l'estança i ocupant la part central. Se'ns presenta com una estructura complexa que podria tenir diverses zones d'activitat. Estava tota delimitada per una filera de pedres lligades amb terra, i presentava dos espais de combustió ben diferenciats que havien quedat coberts per un petit nivell de cendres i carbons. El primer d'aquests espais mostrava un perfil semicircular, amb una solera formada per una llosa de pissarra, i estava envoltat d'evidents signes de rubefacció. Just per sobre del muret perimetral d'aquesta estructura encara es conservava *in situ* una petita olla amb vessador, a la qual mancava la base, i que podria haver estat reutilitzada com a cendrera. La segona estructura de combustió mostrava un perfil quadrangular i estava situada una mica més al nord que l'anterior, tot recolzant-s'hi. Al voltant de la solera, formada per dues lloses de pissarra, documentàrem un perímetre rubefactat. Encara dins d'aquest espai de cuina podríem incloure una estruc-

tura de forma quadrada, delimitada per tres pedres col·locades verticalment sobre el terreny i adossades al mur ponentí de l'àmbit, entre les quals localitzàrem una llosa de pissarra a manera de solera. Ara per ara en desconeixem la funció concreta.

Finalment, documentàrem un canal de desguàs, que transcorria en sentit oest-est per l'interior de l'àmbit i que es localitzava a la part septentrional. Per construir-lo es va fer una petita rasa en el terreny geològic, dins de la qual s'alçaren les parets de l'estructura pròpiament dita. Aquestes parets estaven conformades per dues fileres de pedres petites, còdols i lloses de pissarra, col·locades una enfront de l'altra i definint una estructura rectangular. Per sobre, trobàrem una successió de lloses de mida mitjana col·locades horitzontalment, que actuaven com a coberta de la canalització. En conjunt, quedaven tapades per diversos nivells generals de l'estança. Així, a la part més alta del canal, la que era a la cantonada nord-oest de l'habitació, era coberta directament pel nivell d'ensorrament del tapiat dels murs. Aquí, dues grans lloses, situades una sobre l'altra, actuaven com a tapa del canal i formaven un petit esglaó d'uns 30 cm per sobre de la resta de la coberta, al qual s'entregava el nivell d'ús de l'àmbit. A partir d'aquí, i fins a enllaçar amb els desguàs situat en el mur de la muralla, el que resta de canal era cobert pel sòl de circulació de l'estança.

L'àmbit M, el segon dels espais d'aquest mòdul rectangular, està situat al sud de l'anteriorment descrit. Els seus murs defineixen un espai quadrangular de 5,3 metres de llarg per 3,4 metres d'ample. L'entrada la localitzem en el mur de ponent, un xic desplaçada vers a septentrió. Com la majoria dels espais de porta dels àmbits del Castellot, estava formada a partir d'una base de lloses de pissarra col·locades horitzontalment sobre el mur, conformant un marxapeu de 82 cm d'ample per 145 cm de llarg. Al llindar de la porta documentàrem dos orificis, de no més de 20 cm de profunditat, situats paral·lelament entre si, i que facilitaven la col·locació d'un travesser que barrava la porta de l'entrada.

L'excavació interna d'aquesta estança ens va permetre documentar un potent estrat d'enderroc, de més d'un metre de potència, que s'estenia per tot el àmbit, i penetrava en les obertures de la porta i d'un armari encastrat que localitzàrem a la cantonada nord-oriental de l'habitació. Aquest armari és a la part baixa del mur septentrional, resta uns 20 cm per sobre del nivell de circulació de l'estança, i queda definit per un espai quadrangular de 60 cm de llarg per 53 d'alt. Estava coronat per una llosa horitzontal que actuava com a marc.

El mateix enderroc cobria un estrat força horitzontal, compactat i de tonalitat marronosa, d'una potència d'entre 20 i 30 cm i que s'estenia per tot el àmbit. Per sota d'aquest estrat ja poguérem documentar un nivell d'ús amb diverses estructures relacionades amb el seu moment funcionament. Així, aquest estrat de circulació era de composició argilosa d'un color marró fosc, amb restes de carbons escampats per tota la superfície.

Agrupades a la part sud-oest de l'habitació aparegueren dues petites construccions que podem vincular amb activitats derivades del l'ús reiteratiu de foc, i que ens trenquen una mica l'esquema que fins ara trobàvem a la resta d'àmbits medievals. La primera construcció, adossada a la cantonada que formen els murs meridional i de ponent de l'àmbit, és la típica llar de foc de caixa de lloses, delimitada per pedres col·locades verticalment sobre el terreny i configurant un espai quadrat de 60 cm d'ample per 50 cm de llarg. L'interior era reblert per les restes residuals de l'última utilització de la llar, amb un nivell de carbons d'entre 2 i 3 cm de potència, que cobria una solera de terra rubefactada. Separada uns 15 cm d'aquesta construcció, localitzàrem una estructura circular composta per una llosa de pissarra col·locada horitzontalment sobre el terreny i delimitada per un seguit de pedres petites, falcades verticalment sobre el subsòl, formant un semicercle al voltant de la solera. Aquesta era coberta per a un petit nivell cendrós amb restes de petits carbons que també s'adossava a les parets del petit fogar. Entre aquestes estructures recuperàrem restes de tres olles medievals, trencades i fragmentades per un petit enderroc, probablement fruit de l'ensorrament de part de la caixa de lloses. En conjunt, aquests factors ens permeten pensar que aquesta àrea de l'habitació podria haver sigut l'espai destinat a la preparació i cocció d'aliments.

L'àmbit N

L'última estança excavada fins ara en sector de llevant és la que anomenàrem àmbit N, que està separada uns 6 metres de l'àmbit M. En aquesta zona entre àmbits sembla que hi podria haver un espai sense construir, en el qual poguérem documentar un important enderroc format per blocs de pedra de mida gran i mitjana, i on cal destacar la presència de grans blocs ciclopis. Aquest nivell d'enderroc, d'entre 1,17 i 1,46 metres de potència estratigràfica, podria tenir l'origen en la caiguda de les parets dels àmbits adjacents. A més a més, i per la presència de grans blocs, creiem que bona part d'aquest enderroc podria correspondre a la caiguda del mur de la muralla medieval. Per sota d'aquest mur, documentàrem la superfície d'un estrat de color marró fosc, bastant compactat a la superfície, amb

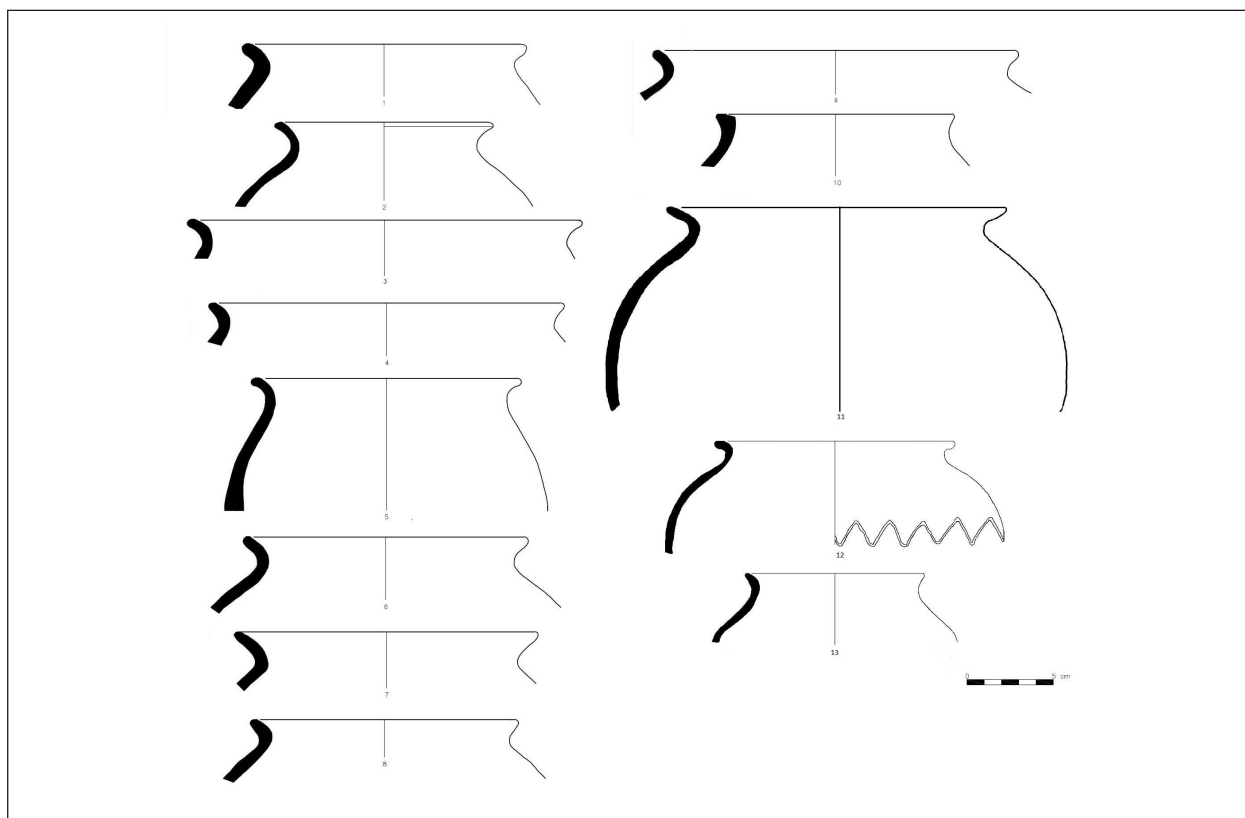


Figura 3. Materials ceràmics de l'interior d'alguns dels àmbits medievals del Castellot.

presència desigual de pedres petites i on poguérem recuperar alguns fragments de ceràmica medieval. Per a aquest espai encara no podem oferir cap interpretació definitiva, ja que resta per excavar aquest últim nivell.

L'àmbit N mostra una planta quadrangular de 5 metres de llarg per 3,8 metres d'ample. Els murs foren aixecats amb un doble parament de pseudo *opus spicatum*. La conservació d'aquests murs és força desigual. Els laterals es preserven en més d'un metre, allà on són més pròxims a la muralla. No obstant això, a partir de la meitat del mur, aquests descendeixen bruscament uns 50 centímetres. S'observa clarament com foren esquinçats de forma abrupta en època contemporània. Malgrat això, s'han conservat suficientment bé per poder observar com aquests s'endinsen en tall de l'actuació arqueològica. Veiérem també com el mur de tancament de ponent de l'àmbit, molt arrasat, s'hi recolzava. Això ens podria estar indicant, tal com passa en l'habitatge K, que aquest àmbit pogués estar format per dues estances, tot i que no s'ha conservat cap espai de porta.

L'excavació d'aquest àmbit s'inicià amb l'extracció de l'enderroc d'1,3 metres de potència. Aquest nivell, allà on s'havia conservat, s'hauria format per la mateixa caiguda de les parets de l'estança i de la muralla medieval. Tant l'enderroc com el nivell graonat cobrien

un nivell de terres marronoses de tonalitat clara, força compacta, amb presència de taques de carbons, on es detectaren algunes lloses de pissarra dipositades horitzontalment a la superfície de l'estrat. Aquest nivell, adossat a tots els murs perimetrals, podria correspondre al nivell de circulació de l'àmbit, i en el qual no documentàrem cap tipus d'estructura interna associada.

MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Ceràmica

La ceràmica que hem pogut recuperar en l'interior dels àmbits excavats fins ara no és gaire abundant, tot i que comencem a tenir un petit repertori que ens permet començar a veure'n les principals característiques.

La majoria de les ceràmiques d'època medieval recuperades estan fetes amb *torneta*, i corresponen a olles de perfil globular, cuites en una atmosfera reductora irregular, que donen a les pastes una tonalitat grisa o negra. La confecció d'aquestes ceràmiques és poc depurada: contenen abundants grans de desgriquant. Les vores solen ser arrodonides, tot i que també hi trobem

alguns exemplars amb llavis bisellats i de secció triangular. En alguns casos, aquestes peces poden presentar decoració de cordons aplicats amb pessigades o incisions concèntriques en espiga, d'estries, o en "V", sempre a la part inferior del coll.

En conjunt, podríem parlar de ceràmiques destinades a la cocció d'aliments, ja que moltes presenten evidents signes d'haver estat en contacte directe amb el foc. En aquest sentit, en alguns casos, encara es conservava una petita pel·lícula de carbons adossada a les parets dels recipients.

La pissarra amb el tauler de joc i la inscripció esgrafiada

Una troballa excepcional, i que relacionem amb activitats socials d'oci, és la localització d'un petit tauler de joc descobert a l'àmbit B. Aquí, varem recuperar

una pissarra en la qual apareix representat part d'un escaquer i en la qual també és observable una petita inscripció esgrafiada en una de les caselles del tauler.

Aquesta pissarra es pot incloure en un marc general, almenys d'àmbit pirinenc, en la qual la troballa d'aquest tipus de taulers de joc ja no és un fet aïllat ni estrany. En aquest sentit, no només han aparegut lloses de pissarra amb incisions, que clarament es poden relacionen amb taulers de joc, sinó que s'han recuperat pissarres amb una tipologia molt variada d'incisions i representacions figuratives (CAMPMAJÓ 2001, 205-238). La troballa de taulers de jocs esgrafiats en pissarra se centra en enclavaments de tipus senyorial com poden ser els jaciments andorrans del Roc d'Enclar (LLOVERA *et alii* 1997, 155-165) i la fortificació de la Margineda (SALVADÓ 2009, 50-69), que pertanyen al municipi de Santa Coloma d'Andorra, així com els exemples recuperats en el castell de Llívia (CAMPMAJÓ 2001, 205-238).

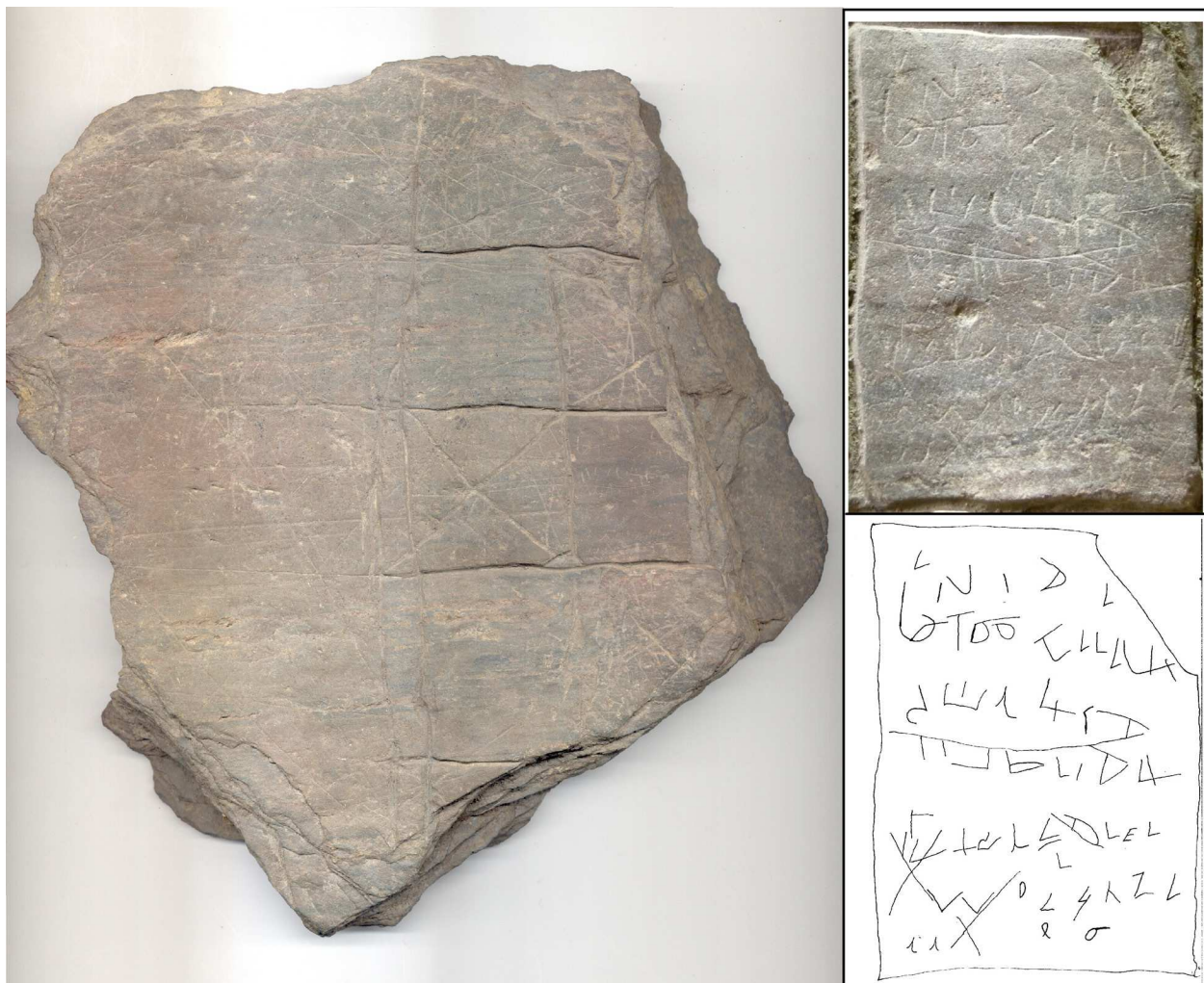


Figura 4. Pissarra amb el tauler de joc i la inscripció esgrafiada.

És a principis del segle XI que s'esmenten per primera vegada els jocs a l'occident cristià. Així, l'any 1010 el comte Ermengol I d'Urgell llegava els seus escacs a l'església de Saint Gilles del Llenguadoc. De la mateixa manera, en el testament d'Arnau Mir de Tost de l'any 1071 apareixen esmentades unes "...*tabulas argenteas cum illorum tabulæres.*" i dos parells d' "*escacs vivoril*" i de "*cristallo*" (BONASSIE, 1981).

La pissarra trobada al Castellot està fragmentada per tots els seus costats. Es tracta d'una llosa plana que mostra una forma vagament quadrangular, de 20 cm de costat. A la meitat esquerra de la pissarra s'ha conservat part d'un tauler de joc esgrafià. Es preserven fins a set caselles quadrades de 4 cm de costat. Algunes d'aquestes caselles estaven marcades amb una "X". Prenent com a paral·lel els jocs d'escacs apareguts en el jaciment del castell de Llivia, aquestes taulers podrien tenir de vint-i-quatre a trenta-sis caselles segons el tipus de joc (CAMPMAYÓ 2001, 205-238).

D'altra banda, en una de les caselles de la part inferior dreta del tauler es pot observar la inscripció. Per la nostra part, sabem que d'ençà els anys noranta del segle XX als Pirineus han aparegut, si bé al principi es consideraven troballes aïllades, com a mínim, tres inscripcions sobre pissarra d'època medieval. La primera fou la localitzada al Roc d'Enclar (VELÁZQUEZ 1997, 213-215), la segona al jaciment de la Roureda de la Margineda (SUREDA i GROS 2011, 213-215), a les quals hem de sumar la trobada en el nostre jaciment.

Així doncs, pel que fa a la nostra inscripció, està gravada dins d'una casella, i mostra com a mínim sis línies d'escriptura. No obstant això, la lectura i la interpretació del text és extremadament difícil, ja que ens trobem davant d'una escriptura petita, encasellada i molt probablement fragmentada. En aquest sentit, la poca qualitat o el poc detall observable sobre les diferents lletres de la inscripció ens n'ha dificultat la lectura, fins al punt que encara no hem pogut transcriure cap paraula.

CONCLUSIONS

Arribats a aquest punt, hem de considerar el Castellot com un assentament fortificat amb una població agrupada i concentrada a l'interior. Podríem considerar que ens trobem davant d'un projecte polític i urbanístic que comportà l'erecció d'un nou assentament en un lloc determinat i en un moment concret. Tot sembla indicar que la construcció d'aquest poblat medieval s'hauria fet per ordre expressa d'algú, el qual

va decidir aprofitar les condicions estratègiques que proporcionava l'altiplà de la Corona per tal d'agrupar una població. De moment, és factible pensar que les primeres estructures construïdes d'aquest vilatge foren les muralles. De fet, això es pot observar perfectament en la construcció, ja que a part que s'hi adossen internament un seguit d'àmbits, hem documentat una canalització d'aigua que transcorre per l'interior d'una d'aquestes habitacions fins a l'obertura que es localitza en el mur de la muralla, i que permetia l'alliberament de les aigües de l'interior del vilatge. Això ens permet parlar de certa previsió en les necessitats funcionals i comunals de l'assentament.

Ara per ara tenim certes evidències que ens permeten formula la hipòtesi que podrien haver estat els mateixos comtes cerdans els que promocionaren la construcció d'aquest poblat, potser a través del monestir de Sant Miquel de Cuixà. La gran inversió de treball que degué requerir l'edificació d'aquest poblat fortificat ens indica que qui va ordenar construir-lo disposava de grans recursos, tant polítics com econòmics. De fet, ja hem fet esment que la primera referència documental de Bolvir ens permet relacionar-la amb els comtes cerdans. A més, atès que el monestir de Cuixà sempre ha estat sota la seva protecció (ABADAL 1969, 377-484), cal pensar que en algun moment els comtes van donar al cenobi certs drets sobre el territori de Bolvir, com podrien ser les dècimes i primícies de l'església de Santa Cecília.

L'exemple més pròxim que tenim d'una fundació d'una vila en els territoris dels comtes cerdans al segle XI és Vilafranca del Conflent. Aquí, és el comte Guillem Ramon qui decideix, entre el 1088 i el 1091, fundar aquesta vila al bell mig del comtat del Conflent, eximint els habitants presents i futurs de qualsevol tipus de servitud amb la condició que hi visquessin en el període de dos o tres anys. També concedeix a la vila el dret de mercat des de Sant Martí d'Aravó fins a Sant Feliu d'Avall (PLADEVALL, A. 1995, 532-533). Per tant, aquesta carta de donació ens permet imaginar en quines possibles condicions s'hauria gestat el vilatge medieval del Castellot de Bolvir.

Tot i que arqueològicament desconeixem quin tipus de poblament rural hi havia a la Cerdanya durant els segles X-XII, considerem el Castellot com un lloc central, el qual hauria tingut un paper rellevant en l'articulació del territori del seu entorn. Si bé encara no disposem d'una datació absoluta que ens indiqui el moment de fundació i construcció del vilatge, el seu funcionament en ple segle XI sembla evident, tant pel registre material com -i amb tota la precaució del món-, pel conjunt d'informació documental. L'abandona-

ment del poblat queda reflectit arqueològicament per una datació de carboni 14 efectuada sobre un carbó provinent de l'última fornada de llar de foc de l'àmbit C. Aquesta datació ens mostra una forquilla cronològica que ens situa l'abandonament del vilatge entre la segona meitat del segle XI i principis del segle XII, fet que podria coincidir cronològicament amb l'extinció de la dinastia dels comtes cerdans, ocorreguda l'any 1117, quan morí sense descendència el comte Bernat Guillem, i els dominis comtals de la família de Cerdanya passaren a formar part definitivament del casal de Barcelona. D'aquesta manera, els pocs objectes recuperats i la manca de nivells d'incendi i/o destrucció ens permeten assenyalar un abandonament gradual del poblat. Generalment, documentem un importat estrat d'enderroc que cobreix un estrat de terres, el qual segurament correspon a la caiguda de la coberta vegetal i les parets de tàpia, ja que la localització de lloses de pissarra disposades planes just per sobre dels nivells de circulació ens podria indicar que haurien format part de la fixació de l'entramat de la coberta de les habitacions. Per sota d'aquests nivells ja ens apareixen els nivells de circulació, normalment de terra batuda, als quals es relacionen, i parlem en el conjunt dels àmbits domèstics, diverses estructures internes com les llars de foc, forats de pal i obradors. Ara per ara no s'han documentat ni llocs d'emmagatzematge ni espais de treballs especialitzats. Així doncs, esperem que futures campanyes d'excavació aportin noves dades per seguir coneixent els diversos components que configuraven aquest vilatge medieval.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL, R. (2009). *Catalunya Carolíngia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, vol. II. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- ABADAL, R. (1970). *Dels visigots als catalans*. Edicions 62, Barcelona.
- ALIAGA, S.; CABALLÉ, G.; SUBIRANAS, C. (2002). "Intervencions arqueològiques al castell de Llívia (Campanyes 2000-2001). Darreres interpretacions". A: *Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya (2002)*, Sant Cugat del Vallès, ACRAM, p. 680-685.
- BOFARULL, P. (1988). *Los condes de barcelona vindicados, y cronologia y genealogia de los reyes de España*. Fundación del conde de Barcelona, Barcelona.
- BONASSIE, P. (1981). *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*. Edicions 62, Barcelona.
- CAMPMAJÓ, P. (2001). "Les plaques en schiste gravées du château de Llívia: quelques exemples de jeux au Moyen-Age". A: *Ceretania. Quaderns d'Estudis Cerdans*, núm. 3.
- PLADEVALL, A. (dir) (1985). *Catalunya Romànica*. Volum VII: La Cerdanya, el Conflent. La Enciclopèdia catalana, Barcelona.
- BAIGES, I.; FELIU, G.; SALRACH, J.M. (dir) (2010). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Fundació Noguera, Barcelona.
- MARCA, P. (1972). *Marca Hispanica sive limes Hispanicus*. Editorial Base, Barcelona.
- PONSICH, P. (2006). *Catalunya Carolíngia, els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fonollet*, vol. VI. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- LLOVERA, X et alii (1995). *Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant. Segles IV-XIX*. Ministeri de Cultura, Servei de Recerca Històrica, Andorra.
- RIPOLL, G.; MARTÍN, A. (1997). "Els jocs". A: LLOVERA, X et alii. *Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant. Segles IV-XIX*. Ministeri de Cultura, Servei de Recerca Històrica, Andorra, p. 155-165.
- SALVADÓ, I. (2009). "La fortificació andorrana de la Margineda (segles XII-XIII). Antecedents, evolució i característiques constructives i policèntriques". A: *Arqueologia Medieval*, Revista catalana d'arqueologia medieval, núm. 4-5.
- SUERDA, M.; GROS, M. (2011). "Una llosa amb inscripció procedent de la Margineda (Andorra)". A: *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, vol. XIX.
- VELÁZQUEZ, I. (1995). "Inscripció sobre pissarra". A: LLOVERA, X et alii. *Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant. Segles IV-XIX*. Ministeri de Cultura, Servei de Recerca Històrica, Andorra, p. 418-422.